

SCHIMBARE SOCIALĂ ȘI SCHIMBAREA OPINIILOR ÎN ROMÂNIA DUPĂ ALEGERILE DIN 20 MAI 1990*

The point of departure of this paper is an explanation of the vote in the Romanian elections from May 20th 1990. Main findings of social research conducted by the Romanian Institute of Public Opinion IRSOP Ltd from March 1990 to March 1991 are further presented in order to emphasize both opinions towards social change in Romania after the elections, and beliefs, satisfactions, fears and expectations of people in regard to their present and future living conditions.

Alegerile de la 20 mai 1990 și începutul schimbării sociale

La 20 mai în România au avut loc primele alegeri libere după mai mult de o jumătate de secol de conducere totalitară. Ultimele alegeri democratice au avut loc în 1937 și au fost câștigate de Partidul Național Liberal cu 35,9% din voturi.

La alegerile din 1990 au participat 75 de partide din toate coloraturile politice. Dar numai 5 partide au obținut în comun peste 85 la sută din sufragii.

Alegerile au fost câștigate de Frontul Salvării Naționale, un partid nou de centru stînga cu peste 66% din voturi pentru ambele camere ale Parlamentului, urmat de U.D.M.R., partidul liberal, mișcarea ecologistă și Partidul Național Țărănesc. Alte 64 de partide au primit fiecare mai puțin de 1% din totalul voturilor.

Liberalism extrem contra liberalism moderat: o explicație a votului

Care erau interesele specifice diferitelor grupuri sociale în România de după era lui Ceaușescu?

În explicarea votului la alegerile din 20 mai 1990 mi se pare util să pornesc de la o teză mai veche a la Seymour Martin Lipset.

Odată ce straturile inferioare sînt eliberate de atașamentul lor față de valorile tradiționale și ajung să creadă că e posibilă o schimbare în

* Comunicare ținută la Simpozionul „Societății Paul Lazarsfeld pentru Științe Sociale” cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui Paul Lazarsfeld, Viena, 12–13.02.1991.

bine, ele fiind să sprijine o tendință politică care oferă o soluție imediată și relativ necomplicată pentru problemele lor¹.

Pentru electoratul român eliberat de totalitarism, soluția „imediată și necomplicată” era protejarea noii ordini instituite după revoluția din 1989 și a cursului de schimbări inițiate de Frontul Salvării Naționale. Aceste schimbări proiectate de Front au dobândit o atractivitate mare din două motive: întâi, ele cuprindeau elementele de bază ale social-democrațiilor occidentale și eliminau asemănările cu vechiul sistem. În al doilea rând, puneau accentul pe moderație și pe protecția populației în fața riscurilor schimbării. Acest din urmă aspect a fost, după părerea mea, decisiv în câștigarea electoratului român la 20 mai 1990.

Ideile liberalismului extrem susținute de principalele partide de opoziție au întâmpinat rezerve din partea straturilor sociale de mai jos. Perspectiva împrăștiării bruste și a apariției rapide a proprietarilor particulari au produs mai degrabă neliniște decât entuziasm, iar posibilitatea dispariției rapide a formelor de proprietate statală și cooperatistă care asigurau protecția socială și profesională era văzută ca o adevărată catastrofă în condițiile absenței capitalului, a resurselor limitate și a epuizării întregii populații din cauza privațiunilor, mizeriei și umilințelor provocate de regimul comunist.

În special vârstnicii, populația ocupată în agricultură, rezidenții din zonele rurale și din regiunile cu industrializare redusă au avut un interes mai mare decât alte grupuri ca, la început măcar, schimbările să nu fie prea mari și prea bruste. De aceea, în regiunile în care predomină aceste grupuri de populație, atractivitatea Frontului a fost cu 20—25% mai mare decât în zonele cu populație mai tânără, ocupată în industrie și cu un nivel mai ridicat de urbanizare și industrializare. În schimb, principalul partid de opoziție, situat imediat după cel etnic — Uniunea Democratică Maghiară din România — și anume Partidul Național Liberal, a avut cu 10 la sută mai mulți simpatizanți în zonele cu pondere mai mare a populației tinere, industriale și urbane.

Dar, trebuie subliniat și faptul că indiferent de caracteristicile socio-demografice ale populației, Frontul Salvării Naționale a obținut, în toate mediile sociale, peste 50 la sută din sufragii. Aceasta arată că alegătorii s-au simțit chemați mai degrabă la un plebiscit asupra unei probleme, decât la o opțiune pentru unul din partidele aflate în concurență. Problema era: schimbarea moderată cu protecție socială versus schimbare radicală cu autoprotecție individuală. Electoratul s-a identificat în mare măsură cu schimbările propuse de Front pentru că, în mod individual, oamenii întrevedeau posibilitatea de a-și păstra în continuare controlul asupra microsferelor personale chiar dacă în macrostructurile socio-politice urmau să se producă mutații fundamentale.

În ceea ce privește partidele de opoziție mai importante ele nu au putut reactiva loialitățile partinice antebelice pentru că se schimbaseră structura clivajelor subadiacente ale societății. În ciuda unui debut inițial bun, aceste partide nu au reușit să devină foarte atractive, în principal

¹ Lipset, S. M. *Socialism -- Left and Right -- East and West*. „Confluence” 7 (2) Summer, 1958, p. 187.

datorită accentului pe care l-au pus asupra liberalismului extrem, a intoleranței politice și radicalismului excesiv. Amenințările cu procesul comunismului și atitudinile anticomuniste vindicative au stînit multe emoții și au adus opoziției mai degrabă dezavantaje decît beneficii electorale. Poate că accentele excesiv radicale ale opoziției au avut un caracter de tactică electorală. Dar ele au pus în umbră multe idei valoroase susținute de aceste partide, iar pînă la urmă, opoziția nu a reușit să-și comunice întregul mesaj cu toată claritatea, într-o formă acceptabilă pentru cei mai mulți.

Alegerile de la 20 mai 1990 au marcat începutul unor schimbări sociale importante în următoarele direcții : **a.** introducerea reformei economice pentru trecerea la economia de piață ; **b.** separarea puterilor în stat ; **c.** dezvoltarea sistemului pluripartidist ; **d.** asigurarea libertății cuvîntului și a presei libere ; **e.** începerea creării cadrului legislativ și instituțional pentru asigurarea drepturilor omului și a creării societății civile. Dar cel puțin în primele luni după alegeri începutul acestor schimbări a fost puternic afectat de evasi-paralizia economică, lipsa de autoritate a noilor instituții legitime și grave tulburări sociale care au culminat cu evenimentele violente din 13--15 iunie 1990.

După răsturnarea și execuția lui Ceaușescu, România nu mai este un stat totalitar, dar este departe de a fi o democrație. Urmărită de fantomele trecutului și confruntată cu impedimente inedite, țara străbate un drum anevoios în căutarea unui nou echilibru politic.

Schimbare socială și opinie publică

Începînd din ianuarie 1990 IRSOP (Institutul Român pentru Sondarea Opiniei Publice) ca organizație independentă, nonguvernamentală a început un amplu program de cercetare a opiniilor și percepțiilor populației.

Au fost realizate 18 sondaje de mari proporții în care au fost intervievați „față în față” peste 60 de mii de persoane adulte.

Rezultatele studiilor IRSOP au oferit pentru prima dată în România postbelică, o imagine amplă despre schimbarea opiniilor și opinia față de schimbări.

Opinia față de reforma economică

Tranziția spre economia de piață se bucură de sprijinul mării majorități a populației. Privatizarea economiei era, în octombrie 1990, favorizată de 67 la sută din populația adultă totală și de 73 la sută din muncitorii industriali. Numai 16 la sută erau împotriva, iar 16 la sută indeciși.

Cei mai mulți — 49 la sută — doresc ca privatizarea să decurgă într-un ritm cît mai rapid. Dar cei 38 la sută care ar dori o formă de tranziție mai lentă semnalizează prezența unor aprehensiuni destul de largi, legate de conștiința intrării într-o fază nouă marcată de incertitudini și riscuri necunoscute².

² IRSOP, *Opinion Polls 1* (în engleză), București, 1990, p. 3.

În stadiul incipient al reformei româneşti, populaţia pare să accepte obiectivele dar să manifeste reticenţă faţă de măsurile de realizare a acestora. Aşa se explică faptul că în viitor 47 la sută din persoanele adulte, apte de muncă, ar dori să lucreze într-o întreprindere privată, dar 41 la sută consideră că e mai sigur să lucreze într-una de stat³. Pe de altă parte, liberalizarea preţurilor, ca măsură indispensabilă pentru întoarcerea economiei cu faţa spre adevăr, s-a lovit de un climat de opinie negativ înainte de a fi introdusă şi în ciuda măsurilor de protecţie promise. În luna noiembrie 1990, 65 la sută din persoanele intervievate considerau că, indiferent de opinia lor, majoritatea oamenilor n-ar înţelege necesitatea liberalizării preţurilor şi 25 la sută erau de părere că liberalizarea va fi acceptată de populaţie⁴.

Rezistenţa pare să ţină de anumite structuri mentale formate de economia etatizată pentru că ea se menţine şi în situaţii ipotetice. Spre exemplu, la sfârşitul anului 1990, dacă ar fi avut bani, numai 20 la sută din populaţie ar fi fost dispusă să-i investească într-o afacere particulară, în timp ce 62 la sută ar fi preferat să mai aştepte puţin⁵.

Discrepanţa dintre acceptarea ideii de privatizare şi disponibilitatea angajării efective în mecanismul economiei de piaţă provine din două surse. Una este psihologică — teama de necunoscut. A doua este socială şi derivă din percepţia dificultăţilor de implementare a reformei. Într-o fază în care proprietatea de stat tinde să se restrângă, iar cea particulară întârzie să apară, oamenii privesc reforma mai mult ca pe o fantomă decît ca pe un proces real.

Cu cît măsurile sînt mai concrete cu atît impresiile de irealitate şi tendinţele de expectativă sînt mai reduse. O confirmare o aduce evoluţia din zonele rurale. Aici s-au produs într-un timp scurt schimbările cele mai spectaculoase datorită faptului că, imediat după Revoluţia din 1989, ţăranii au putut lua în folosinţă personală cîte 5 000 sau 2 500 m² de pămînt. În timpul lui Ceauşescu, satul românesc devenise un loc al mizeriei şi disperării, un ghetto ameninţat de buldozerele sistematizării groteşti de unde toată lumea vroia să plece ca de pe o corabie care se scufundă. Situaţia s-a schimbat însă dramatic în mai puţin de 1 an. Sondajele IRSOP arată că locuitorii satului doresc să ia pămînt în folosinţă, vor să-şi extindă gospodăriile, să cumpere unelte, să crească mai multe animale, să primească turişti, să-şi facă brutării în sat. Şi mai ales, nu mai vor să plece la oraş. În ultimele patru decenii a avut loc un flux continuu de migraţie a populaţiei rurale spre oraşe şi centre industriale. Pentru prima oară în 1990, 80 la sută din populaţia sătească în vîrstă de peste 18 ani şi-a exprimat intenţia de a rămîne în sat şi de a nu pleca la oraş⁶. IRSOP a fost prima instituţie de cercetare care a pus în evidenţă această răsturnare istorică. Dacă noua lege a pămîntului votată de Parlamentul României se va dovedi eficientă în stimularea iniţiativei particulare, atunci anul 1991 va fi începutul renaşterii civilizaţiei rurale româneşti.

³ IRSOP, *Ibidem*, p. 6.

⁴ IRSOP, *Sindicalele în Opinia Publică*, Raport pentru presă, 8 (02S/90), Bucureşti, 1990.

⁵ IRSOP, *Guvernul şi reforma*, Raport pentru presă, 10 (04S/90) Bucureşti, 1990.

⁶ IRSOP, *Statul românesc*. Raport pentru presă 7 (03 S/90), Bucureşti, 1990.

Sistemul politic și centrele de putere

Până la votarea noii Constituții în 1992, sistemul politic românesc are încă un caracter provizoriu, începând chiar cu forma de guvernământ.

Din rațiuni istorice țara se află încă în fața opțiunii între Republică sau monarhie. O chestiune pe care probabil că nu o va putea decide decât un referendum popular — Regele Mihai I de Hohenzollern a fost silit de comuniști să abdice în 1947 și să părăsească țara. Pentru generațiile tinere și de vîrstă mijlocie el este practic un necunoscut, după cum aproape necunoscută este și istoria reală a monarhiei în România modernă. Intelectualitatea informată și populația vîrstnică care a trăit în timpul monarhiei este divizată cu privire la revenirea sau nu a regelui Mihai în fruntea statului român. Dar, cel puțin în prezent, după cum arată un sondaj IRSOP din ianuarie 1991, populația înclină în proporție de 80 la sută spre republică și numai în proporție de 13 la sută spre monarhie, cu 7 la sută indeciși. Climatul general de opinie perceput era, de asemenea, pregnant antimonarhic. În ceea ce privește imaginea despre fostul rege, 57 la sută au o părere mai degrabă nefavorabilă, iar 21 la sută mai degrabă favorabilă, în timp ce 22 la sută nu se pronunță. Aceasta înseamnă că într-o măsură mare preferința republicană nu se datorează respingerii fostului rege ca persoană, ci a monarhiei ca instituție ⁷.

După alegerile din 20 mai 1990 opiniile populației față de principalele instituții ale puterii—legislativul, executivul și justiția—au parcurs trei faze distincte. Într-o primă etapă pînă spre sfîrșitul lunii iulie, aprecierile favorabile s-au menținut la un nivel foarte înalt, în ciuda tulburărilor sociale a evenimentelor violente din 13—15 iunie, a lipsurilor alimentare și a amplificării cererilor de satisfacere a revendicărilor economice. La jumătatea lunii iulie 1990, 79 la sută din populația adultă avea încredere în președintele Ion Iliescu, iar în premierul Petre Roman 82 la sută ⁸.

Cel puțin două evoluții care au urmat apoi au avut un efect de slăbire a popularității celor doi lideri și a instituției prezidențiale și executive. Pe de o parte, opoziția a declanșat o puternică campanie antiprezidențială, cu numeroase mitinguri și demonstrații împotriva lui Ion Iliescu, acuzat de neocomunism și de apelare la mineri pentru restabilirea prin violență a ordinii în 14 și 15 iunie la București. Pe de altă parte, guvernul și-a prezentat programul economie care punea accentul pe înfăptuirea accelerată a reformei și pe măsuri de austeritate. Ca rezultat, încrederea în primul ministru a scăzut la 64 la sută, iar cea în președinte la 58 la sută. Totuși, chiar în luna octombrie 1990, 52 la sută din populația adultă erau de părere că președintele Ion Iliescu este sincer în ceea ce spunea și numai 25% îl considerau nesincer, iar 23 la sută nu se pronunțau ⁹.

În luna decembrie 1990 a devenit clar că în societate nu există un potențial social exploziv general care să conducă la o nouă revoluție și la căderea guvernului și a președintelui. Ca urmare încrederea în cei doi lideri s-a stabilizat în jurul procentului de 60 la sută. În decembrie 1990

⁷ IRSOP, *Republică sau monarhie?* Raport pentru presă 102 (P/91) București, 1991.

⁸ IRSOP, Raport pentru presă 4 (03/90), București, 1990.

⁹ IRSOP, *Opinion Polls 1* (b. engl.) București, 1990, p. 10—11

și ianuarie procentul celor mulțumiți și foarte mulțumiți de activitatea guvernului era de cea 60 la sută, față de circa 35 la sută nemulțumiți și foarte nemulțumiți¹⁰.

Tot în perioada postelectorală s-au mai produs două schimbări semnificative în opinia publică: apariția unor sentimente antisindicale și diluarea interesului pentru viața partidelor politice. Cele două schimbări au la bază explicații diferite.

Mișcarea sindicală s-a diferențiat în funcție de partidele politice mai importante și a pus accentul exclusiv pe programe de revendicări sociale și profesionale. Cu mici excepții sindicatele s-au abținut să participe la dezbaterile de idei în jurul reformei, a democrației și a schimbării sociale adoptând o poziție intransigentă și ultimativă față de guvern și prezentând adeseori cereri exagerate în raport cu starea economiei sau cu beneficiile din diferite sectoare de activitate. La aceasta s-a adăugat apariția rapidă a unei suprastructuri de lideri sindicali care n-au reușit să stabilească raporturi transparente și de încredere reciprocă cu membrii pe care îi reprezentau. Ca urmare, așa cum arată sondajele IRSOP, în rândul salariaților din industrie predomină sentimentul că sindicatele nu reprezintă interesele membrilor lor, că sindicalistii sînt nemulțumiți de conducătorii de sindicat, că sindicatele joacă un rol negativ sau nu joacă nici un rol în redresarea economică a țării și că grevele care au avut loc, au fost mai degrabă nejustificate decît justificate¹¹.

În ceea ce privește partidele politice, după alegeri ele au continuat să prolifereze, ajungînd la peste 100, în loc să pareurgă un proces de fuziune și agregare în sisteme partinice puternice și reduse ca număr. Probabil că în perioadele postdictatoriale personalismul politic predomină în raport cu partidul bazat pe un număr mare de membri afiliați. Cu alte cuvinte, multe partide se nasc și rămîn legate mai mult de ambițiile politice ale unor persoane, decît de o bază de susținători.

Slăbirea interesului public față de partide s-a datorat însă, mai ales faptului că partidul cîștigător în alegeri a început să fie creditat cu responsabilitatea pentru lipsurile din societate, iar partidele de opoziție au continuat să conteste, din principiu, legitimitatea și bunele intenții ale partidului de guvernămînt, prezentîndu-se ca singurele deținătoare ale adevărului și singurele exponente autentice ale dezidenței anticomuniste. Ele nu au înțeles suficient de devreme că odată cu revoluția română din 1989 nu s-a prăbușit numai monopolul minciunilor deținut de comuniști, ci și monopolul adevărurilor deținut de dizidenți.

Mass media: recuștigarea galaxiei pierdute

Două evoluții au influențat și vor continua să influențeze puternic opinia publică românească: proliferarea mass mediei și lupta ei pentru cucerirea publicului.

În decurs de un an de la revoluție au apărut peste 1 500 de ziare și reviste cotidiene săptămînale și lunare, iar proliferarea continuă în r-tan

¹⁰ IRSOP, *Opinia Publică azi. Raport pentru presă 11* (11/12/90) București, 1990.

¹¹ IRSOP, *Sindicatele în opinia publică. Raport pentru presă 8* (02 S/90), București, 1990.

ritm susținut. Dar așa cum arată sondajele IRSOP numai circa 10 cotidiene și cam tot atâtea săptămânale pot pretinde că au într-adevăr o audiență națională și numai 3—4 cotidiene sînt citite zilnic de peste 50 la sută din populația adultă¹².

Radio-audiența s-a amplificat. Postul România-Actualități este astăzi programul cel mai preferat spre deosebire de perioada de dinainte de revoluție cînd cele mai ascultate posturi de radio erau posturile occidentale care transmiteau în limba română. Totuși Radio „Europa Liberă”, „BBC”, „Vocea Americii”, „Deutsche Welle” și „France Inter” continuă să aibe o audiență mare în rîndul populației adulte românești.

Televiziunea română constituie tema unor controverse aprinse în rîndul publicului. Aceste controverse au început în perioada campaniei electorale, cînd televiziunea era învinuită că favorizează Frontul Salvării Naționale, și continuă în prezent cînd i se reproșează că distorsionează mesajul opoziției sau nu acordă spațiu suficient părerilor minoritare. Totuși publicul nu împărtășește integral aceste opinii. Un sondaj IRSOP din decembrie 1990 arată că 31 la sută din public consideră că televiziunea este de partea guvernului, 5 la sută cred că este împotriva guvernului, iar majoritatea, 44 la sută, sînt de părere că nu este nici de partea și nici împotriva guvernului¹³. Oricum, pînă la apariția, în curînd a unor noi posturi de televiziune independente, controversele vor continua, oricît de imparțial ar reuși să devină un singur post de televiziune.

Războiul din Golf: percepția publică a unei crize globale

Evoluțiile din golf au constituit motive de preocupare și pentru opinia publică românească. Datorită acestui război România suferă importante pierderi economice într-un moment critic al tranziției sale spre economia de piață. Cu toate acestea, în luna octombrie 1990, un sondaj IRSOP arăta că 79 la sută din populația adultă era de acord cu poziția României de condamnare a ocupării Kuweitului și de respectare a sancțiunilor hotărîte de ONU împotriva Irakului. De asemenea, 53 la sută erau în favoarea, iar 27 la sută împotriva trimerii în Golf a forței multinaționale. Majoritatea populației, 40 la sută anticipa că Irakul nu se va retrage din Kuweit chiar dacă va începe un război. În schimb, părerea dominantă împărtășită de 55 la sută din public era că nu trebuie să fie folosită forța pentru a face Irakul să se retragă. Numai 27 la sută erau în favoarea folosirii armelor¹⁴.

Convîngeri, satisfacții, temeri și așteptări

Cu trei săptămîni înainte de alegerile din mai 1990, în mijlocul unei campanii electorale aprinse și a unei agitații generalizate, IRSOP a reali-

¹² IRSOP, *Radio-audiența în România. Raport pentru presă 03 (MM/90)*, București, 1991

¹³ IRSOP, *Opinia publică azi. Raport pentru presă 11 (H 12/90)*, București, 1990.

¹⁴ IRSOP, *Opinion Polls 1*, (lb. engl.), București, 1990, p. 12.

zat un sondaj în legătură cu credințele oamenilor despre perspectivele viitoare din România¹⁵.

Trei erau convingerile cele mai puternice ale populației la data respectivă: că inițiativa personală va fi încurajată — 71%; că oamenii vor fi liberi să spună ce gândesc — 70%, și, că standardul de viață va fi mai bun — 65%. Primele două convingeri erau puternic centrate asupra nivelului individual. Forța lor derivă, în mare măsură, din încrederea că individul poate să obțină ceea ce e în puterea lui să obțină. Încrederea în creșterea standardului de viață se bazează pe refuzul oamenilor de a accepta că după ce lucrurile au mers prost multă vreme ele pot să se înrăutățească și mai mult înainte de a se îmbunătăți. Într-o măsură mai redusă populația era încrezătoare că oamenii vor munci mai bine — 54%, că sistemul comunist este lichidat pentru totdeauna — 46% și că cetățenii vor fi egali în fața legii. După o jumătate de secol de dictatură, încrederea în evoluții care depindeau de sistemul social și politic era sensibil mai scăzută. Dar și mai scăzută era încrederea în evoluții care depindeau de valori morale ca de pildă, că oamenii vor fi apreciați după meritele lor 40%; că ei se vor respecta mai mult unii pe alții — 38%; și, că în țară va fi calm și liniște.

Se poate conchide la acest punct că în perioada de tranziție socială oamenii cred în schimbări favorabile care implică acțiunea individului. Dar ei sînt tentați să fie mai puțin încrezători în schimbări care țin de instituții sociale sau valori morale.

Satisfacția cu condițiile de viață este o altă variabilă interesantă pentru studierea schimbării sociale. Dar majoritatea studiilor empirice au dificultăți în a stabili gradul în care factorii psihologici și cei economici participă la crearea sentimentului de satisfacție. Contrar așteptărilor, în condițiile unui nivel de viață scăzut și a nenumăratelor privațiuni suportate în regimul trecut, satisfacțiile populației față de condițiile de viață nu sînt foarte coborîte. În 1990, în rîndul muncitorilor 37 la sută erau nesatisfăcuți de salariul lor, în timp ce 45 la sută îl considerau satisfăcător, iar 20 la sută bun și foarte bun¹⁶. În mediul rural, 51 la sută din populație aprecia standardul de viață al familiei proprii ca bun și foarte bun, 43 la sută satisfăcător și numai 6 la sută scăzut și foarte scăzut. De asemenea, mai mult de jumătate din populația rurală se declară mulțumită și foarte mulțumită de realizările ei economice din 1990. Numai 12 la sută erau nemulțumiți și foarte nemulțumiți, iar 31 la sută erau nici mulțumiți nici nemulțumiți. Aceasta era efectul imediat al posibilității familiilor rurale de a prelua suprafețe de pămînt în folosință personală. Dar, în ansamblu, probabil că predominanța satisfacției în raport cu insatisfacția la populația românească este mai degrabă rezultatul unui nivel scăzut de aspirații decît al unui nivel crescut al standardului de viață¹⁷.

Faptul că deocamdată există puține motive reale de satisfacție o demonstrează și *temerile* pe care le au oamenii în legătură cu accelerarea schimbărilor sociale și a trecerii la economia de piață. Dintr-o listă de 10 posibile motive de îngrijorare, 62 la sută din populație se referă la schim-

¹⁵ IRSOP, *Raport pentru presă 4* (06/90), București, 1990.

¹⁶ IRSOP, *Sindicatul în opinia publică*. Raport pentru presă, 8 (02S/90), București, 1990.

¹⁷ IRSOP, *Satul românesc*, Raport pentru presă 7 (035/90), București, 1990.

bări care descriu deteriorarea standardului de viață (urcarea prețurilor, șomajul, lipsa banilor, lipsurile alimentare), 23 la sută se temeau de accentuarea tulburărilor sociale, iar 11 la sută erau îngrijorați de eventuale schimbări din cadrul profesiei și al muncii¹⁸. Mass media occidentală și o parte a celei interne a prezentat situația din România de după alegerile din 1990 ca pe un conflict generalizat în care majoritatea populației se luptă cu o minoritate care a acaparat puterea. În realitate era lupta unei minorități zgomotoase împotriva unei majorități care vroia liniște. La scară națională, una din dorințele cele mai puternice ale mării majorități a populației era să înceteze tulburările sociale, agitația și violențele fizice și verbale și să se introducă ordinea și liniștea în țară. Astfel, sondajele IRSOP au arătat că în opinia populației, lucrurile cele mai urgente pe care trebuia să le soluționeze guvernul în 1990 erau alimentația, asigurarea liniștii publice și asigurarea locurilor de muncă.

Pentru viitorul imediat, așteptările populației nu sînt foarte optimiste. Aproape jumătate din public — 46 la sută crede că în 1991 viața va fi la fel sau mai rea decît în 1990, 18 la sută nu știu și numai 35 la sută consideră că va fi mai bună¹⁹. În schimb, 70 la sută consideră că peste 3—4 ani vor trăi mai bine și numai 30 la sută cred că vor trăi la fel sau mai rău decît în prezent²⁰. E greu de spus în ce măsură proiecția deziderativă influențează acest optimism pe termen lung. Dar după patru decenii de regresie economică planificată, probabil că majoritatea oamenilor supraestimează posibilitățile economiei libere de a înfăptui foarte repede un miracol așteptat.

Concluzii metodologice privind sondajele de opinie într-o țară post-totalitară

După schimbările din Europa răsăriteană în rîndul cercetătorilor sociali au existat două păreri opuse despre sondajele de opinie din țările postdictatoriale. Unii au considerat că nu se pot sonda mai ales opiniile politice și electorale, iar alții au fost de părere că metodologiile demoscopice verificate de atîția ani în occident funcționează în orice context social. Pariul a fost cîștigat de cei înerezători. Argumentul principal din tabăra sceptică îl reprezenta faptul că fostele regimuri dictatoriale au lăsat urme în psihologia oamenilor, că, din diferite motive, îndeosebi teamă, persoanele intervievate nu ar spune adevărul atunci cînd sînt întrebate cu cine vor vota sau cu cine au votat. Dar analiza sondajelor profesionale realizate în țările postdictatoriale din Europa relevă, fără nici un dubiu, capacitatea acestor investigații de a surprinde exact preferințele, opiniile și atitudinile reale ale unei populații, care decenii de-a rîndul s-a temut să și le mărturisească public.

Totuși, experiența românească arată că există anumite caracteristici ale contextelor sociale postdictatoriale care trebuie să fie luate în consi-

¹⁸ IRSOP, *Opinion Polls 1*, (lb. engl.), București, 1990, p. 8.

¹⁹ IRSOP, *Opinia publică azi*. Raport pentru presă 11 (11 12/90), București, 1990.

²⁰ IRSOP, *Opinion Polls 1*, (lb. engl.) București, 1990, p. 7.

derată. Ele nu țin numai de efectele psihologice, ci mai ales de efectele sociale și economice ale fostului sistem politic. Cele mai semnificative sînt absența sau distorsiunile cunoștințelor statistice despre populație, nivelul foarte scăzut de cultură generală al unor segmente întinse ale publicului, suspiciunea și nefamiliarizarea oamenilor cu practica sondajelor, deficiențele sistemelor de comunicație din societate și reacțiile emoționale exagerate ale diferitelor organizații, persoane sau instituții față de rezultatele diferitelor sondaje.

DR. PETRE DATCULESCU